

ปรีทัศน์หนังสือ

ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน

จันทน์ เจริญศรี (บรรณาธิการ). 2559. ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน.
กรุงเทพฯ: พารากราฟ

บุษบงก์ วิเศษพลชัย

ปรัชญาดุเชฎฐบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2558

คงไม่เป็นการกล่าวเกินเหตุถ้าจะบอกว่าหนังสือ *ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน* เล่มนี้แสดงให้เห็นการดิ้นรนของวงการสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (อีกครั้ง?) ที่จะพยายามแสวงหา “การก้าวข้าม” การพ่ายเรือวนไปมาอยู่ในอ่างของภววิทยาแบบสมัยใหม่ที่แบ่งแยกโลกของธรรมชาติออกจากโลกของความหมาย อันนำไปสู่การแบ่งแยก “ศาสตร์” (science) ออกจาก “อศาสตร์” (non-science)

แม้ว่าจะดูเหมือน “ศาสตร์” หมายถึง วิทยาศาสตร์ ส่วน “อศาสตร์” หมายถึง ทั้งหมดทั้งปวงที่อยู่นอกขอบเขตความเป็นวิทยาศาสตร์ เช่น ปรัชญา มนุษยศาสตร์ ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา ขนบประเพณี และอุดมการณ์ต่างๆ แต่เมื่ออ่านลึกเข้าไปในหนังสือแล้ว ผู้อ่านก็จะพบว่าศาสตร์สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่มีประเด็นศึกษาเน้นไปที่โลกของความหมายมากกว่าโลกธรรมชาติ ก็มีวิหาคความรู้ที่ยังไม่อาจชี้ชัดไปได้ว่าสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีความเป็น “ศาสตร์” หรือ “อศาสตร์” กันแน่ ด้วยในทางปฏิบัติของวิธีการหาความรู้ต่างก็เต็มไปด้วยการแยกขั้วทางความคิดและแยกค่ายทางการทำงาน แยก “ศาสตร์” ของสาขาตนออกมา

การแบ่งแยกที่วันนี้ถูกตอกย้ำให้แบ่งแยกกันมากยิ่งขึ้นผ่านกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมในโลกของวงวิชาการที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อเอื้อต่อการสร้างความก้าวหน้าในสาขาวิชา แต่ขณะเดียวกันความเป็นศาสตร์นี้ก็กลายเป็นกรงที่ขังจำกัดในการรับรู้และศึกษาโลก อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดนี้ก็ไม่ได้ถูกละเลย ด้วยความตระหนักในข้อจำกัดดังกล่าวนี้เองที่นำมาสู่ข้อเรียกร้องเรื่องสหวิทยาการ (interdisciplinary) พหุวิทยาการ (multidisciplinary) หรือ ข้ามวิทยาการ (transdisciplinary)

ในช่วงแรกของหนังสือชี้ให้เห็นว่า ความเป็นศาสตร์มีปัญหาในตัวเองเพราะความเป็นศาสตร์ หรือ ความเป็นวิชาการ มีความสามารถในฐานะผู้กระทำการ เนื่องจากเมื่อต้องไปปะทะกับความรู้แบบที่ต่างจากศาสตร์นั้นๆ จะไม่สามารถจำลอง อธิบายความรู้ชุดนั้นได้ทั้งหมด จึงสร้างวาทกรรมทางภาษาขึ้นเพื่ออธิบายความจริงชุดต่างๆ ตามแบบของแต่ละศาสตร์ และเหตุที่ความเป็นศาสตร์ไม่สามารถอธิบายความรู้แบบที่ต่างไป ก็เพราะศาสตร์ในโลกวิชาการสมัยใหม่อธิบายทุกอย่างในเชิงโครงสร้าง แบบเป็นเหตุเป็นผล ประกอบสร้างความรู้ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโลกสมัยใหม่ให้การประเมินค่าศาสตร์บางอย่าง

ไว้สูง การยอมรับจากสาวกผู้เป็นคนในจึงสมทานเฉพาะศาสตร์ของตนเอง แต่ละศาสตร์จึงต่างกำเนิดขึ้นและได้รับการยอมรับได้กรอบของตนเอง ผู้คนในศาสตร์นั้นก็ประเมินคุณค่าความคิดของตนได้กรอบที่ตนสร้างขึ้น จึงขาดความสามารถในการอธิบายความรู้ชุดอื่นด้วยวิธีการที่ต่างจากกรอบของตนเอง เพราะฉะนั้นเราจึงสามารถผลิตความรู้ด้วยความซ้ำของได้กรอบ โดยแทบจะไม่สนใจปรัชญาของศาสตร์หรือตะหนักรในการเป็นสิ่งประกอบสร้างของศาสตร์ว่าเป็นเพียงวิธีการมองโลกหนึ่งในหลายๆ แบบเท่านั้น ด้วยฐานคิดของทุกศาสตร์ที่มีอยู่อย่างมากมายนี้เองเป็นอุปสรรคและบดบังการเข้าใจโลกจากฐานคิดแบบอื่น สู่การแบ่งแยกการทำความเข้าใจความจริงในโลกเป็นศาสตร์ - อศาสตร์

หนังสือหนาราว 170 หน้าเล่มนี้ประกอบด้วย 6 บทความ ที่ต่างก็สนใจสืบสาวที่มาปฏิบัติกร และผลพวงของ ศาสตร์-อศาสตร์ นอกจากบทนำของ จันทน์ เจริญศรี และ “ ‘ศาสตร์’ กับ ‘สหวิทยาการ’: กระบวนทัศน์และความท้าทายในโลกวิชาการสมัยใหม่” ของ เสมอชัย พูลสุวรรณ ที่ชี้ให้เห็นว่า ความรู้ที่ได้รับอนุญาตให้ดำรงอยู่ในโลกวิชาการได้ มีธรรมชาติที่จะกีดขวางความเป็นองค์รวมแล้ว ในบท “ประวัติศาสตร์กับความหมายเมื่อความตายกลายเป็นตาราง” ของ ศุภวิทย์ ถาวรบุตร ยังชวนคิดถึงการค้นกระบวนกรทางสถิติ ที่แม้ในด้านหนึ่งจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้มนุษย์สามารถอธิบายความจริงทางสังคมและทำให้การศึกษาทางสังคมมีความเป็นศาสตร์ที่เข้มข้นขึ้น แต่ในอีกแง่หนึ่งก็ขาดการศึกษาประวัติศาสตร์ ที่มา รากของปรัชญาของศาสตร์ เพื่อการใช้สถิติเข้าใจสังคมและใช้สังคมเข้าใจสถิติ

ขณะที่ “นายเถื่อนกับนายคำ” ของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช เริ่มด้วยการวิพากษ์ประโยคติดปากนักมานุษยวิทยาว่า “ในฐานะนักมานุษยวิทยา” ว่าเป็นไปเพราะนักมานุษยวิทยาพยายามออกตัว เสนออัตวิสัยและความบริสุทธิ์ของศาสตร์ของตน ขณะเดียวกันก็ใช้การวิเคราะห์ฉาก “พระยาน้อยชมตลาด” ในหนังสือ *เขาชื่อกานต์* และฉากที่ คลิฟฟอร์ด เจริตซ์ (Clifford Geertz) และกรรยารวิงหนีตำรวจในบทความ “Deep Play: Notes on the Balinese cockfight.” (Geertz 1972) มานำเสนอสิ่งที่นักมานุษยวิทยาอาจไม่เคยมองเห็นในศาสตร์ของตนเองว่า ทั้งมีความเป็นเพศชายที่สะท้อนอยู่ในอุปลักษณะการชำแรก (penetration) เข้าไปในชนเผ่าอื่นที่ไม่คุ้นเคย รวมทั้งยังสะท้อนให้เห็นลัทธิอาณานิคมและพิตาทิปไตยในศาสตร์มานุษยวิทยา

ในสองบทสุดท้าย “ศาสตร์-อศาสตร์: มานุษยวิทยา ณ จุดเปลี่ยนทางภววิทยา” ของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และ “ความไม่ (เคย) เป็นสมัยใหม่ ของศาสตร์-อศาสตร์: วัตตวิสัย อมนุษย์นิยม และเครือข่าย-ผู้กระทำของบรูโน ลาตูร์” ของ จักรกริช สังขมณี ได้พาผู้อ่านเข้าไปแหวกว่ายอยู่ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์สำคัญของวงการการศึกษา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คือการให้ความสำคัญกับการศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี (Science and Technology Studies: STS) ซึ่งเริ่มในช่วงทศวรรษที่ 1980 โดยการบุกเบิกของบรูโน ลาตูร์ (Bruno Latour) จอห์น ลอว์ (John Law) และ มิเชล กัลลง (Michel Callon) ซึ่งได้เสนอทฤษฎีเครือข่าย - ผู้กระทำการ (Actor - Network Theory หรือ ANT) บรูโน ลาตูร์ และมองเพื่อนเสนอว่า พื้นที่ที่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาควรศึกษาวิทยาศาสตร์ คือ วิทยาศาสตร์ในขณะที่ก่อรูปก่อร่าง วิทยาศาสตร์ที่ยังไม่เป็นตัวเป็นตนชัดพอจะให้อยัดใส่กล่อง แล้วติดตราว่าเป็นวิทยาศาสตร์ หรือ การเปิดกล่องดำ (Latour 1999) ดังนั้น จุดสนใจของลาตูร์ คือ การดูความสัมพันธ์ที่ก่อรูปขึ้นในห้องทดลอง ไม่ว่าจะจะเป็นความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับสิ่งของ หรือแม้แต่สิ่งของกับสิ่งของ หรือการศึกษาทั้งมนุษย์ และ อมนุษย์ ลาตูร์ยังเสนอว่า วิทยาศาสตร์ขณะที่กำลังถูกสร้าง มีการพัวพันกันอย่างชัดเจนระหว่างสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์อย่างเป็นเนื้อเดียวกัน วิทยาศาสตร์เกิดจากและทำให้ตัวกระทำในสังคมเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ให้สมทานกัน และ การสร้างวิทยาศาสตร์ยังเป็นการแสวงหาพันธมิตร ทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์และข้อเท็จจริง เพื่อยึดกุมพื้นที่ของการนำเสนอต่อสาธารณชน และด้วยทฤษฎีเครือข่าย - ผู้กระทำการ ข้อจำกัดของศาสตร์ซึ่งถูกแบ่งแยกใน “โลกสมัยใหม่” ให้ออกจากกันบนฐานของเส้นแบ่งจำลองระหว่างศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติและศาสตร์ที่ศึกษาสังคมวัฒนธรรมได้ถูกทลายลง นำเอาตัวแสดงทางสังคมกลับเข้าสู่การวิเคราะห์ สู่การทำความเข้าใจ “สังคม” ในรูปแบบใหม่ ที่ไม่ได้จำกัดอยู่บนฐานของกับดักข้อตรงข้ามระหว่างมนุษย์กับอมนุษย์ แต่แสดงให้เห็นสังคมที่เปลี่ยนรูปถ่ายเทพลังกันไปมาระหว่างกัน

ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงมีพลังที่จะพาผู้อ่านก้าวข้ามหลายเส้นแบ่ง ทั้งการก้าวข้ามศาสตร์ ซึ่งหมายถึงการข้ามพรมแดนของความเป็น “ศาสตร์” ความเป็น “อศาสตร์” และก้าวข้ามจากการศึกษามนุษย์สู่การศึกษามนุษย์ ซึ่งหมายถึงวัตถุสิ่งประดิษฐ์ วัตถุธรรมชาติ

สิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ทั้งสัตว์และพืช ซึ่งเป็นทิศทางในอนาคตที่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความเชื่อมต่อกันระหว่างมนุษย์และอมมนุษย์มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้การอยู่ร่วมกันของพหุภววิทยา คือ นอกจากการยอมรับว่าไม่มีภววิทยาใดเลยที่ถูกต้องสมบูรณ์ในตัว และทำให้เส้นแบ่งต่างๆ สลายไปแล้ว ยังหมายรวมถึงการที่ศาสตร์แต่ละแขนงได้สร้างศิลปะแห่งการดำรงอยู่บนความแตกต่างร่วมกันอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Geertz, Clifford. 1972. "Deep Play: Notes on the Balinese cockfight." *Daedalus* 101(1): 1-37.
- Latour, Bruno. 1999. *Pandora's Hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge, MA: Harvard University Press.